

KRAJ DVADESETOGA STOLJEĆA: PREPOROD PARTIKULARISTIČKIH SAMOINTERPRETACIJA¹

Apstrakt: Ovaj članak treba predstavljati završnu kariku višegodišnjeg istraživanja uloge mjesta civilizacijsko-kulturne pripadnosti, odnosno povijesne tradicije za oblikovanje samorazumijevanja i konkretne akcije bilo pojedinačnih ljudi, bilo najrelevantnijih aktera društvenih procesa i međunarodnih odnosa u današnjem svijetu. Naime, na početku rada na potprojektu je na slučaju Njemačke pokazana vitalnost, odnosno sve veći značaj tzv. srednjeevropske paradigme u uobličavanju njene najnovije međunarodne strategije. Istraživanje je nastavljeno preispitivanjem i kritikom Hantingtonove koncepcije civilizacijskog determinizma, da bi se konačno u ovom tekstu ponudila jedna skica našega viđenja ove problematike. Za razliku od Hantingtonovog nastojanja isključivo na civilizacijskom momentu, kao jedinom mjerodavnom za opisivanje tekućih međunarodnih odnosa, mišljenja smo da se duh najnovijega vremena primjerenije može opisati kao nadolazak partikularnoga. Ovakvo shvatanje je ne samo obuhvatnije i tačnije u opisivanju pojedinih slučajeva u međunarodnim odnosima, već je znatno kontekstualno prilagodljivije, odnosno sposobnije da objasni nedopustivo brojne „anomalije“ sa kojima se susreće Hantingtonova teorija.

Ključne riječi: civilizacija, kultura, partikularizam, nacija, regionalizam, multikulturalizam, Hantington.

Završetak Hladnoga rata (stvarni ili samo privremeni, odnosno prividni), odnosno rastakanje i nestajanje jednoga od dvaju ideološki suprotstavljenih političko-ekonomsko-vojnih saveza, sobom je donio čitav niz promjena i pomijeranja, čiji opseg, značaj i dalekosežnost nije nimalo lako zahvatiti i sagledati. Zamisao ovoga

¹ Tekst koji slijedi predstavlja završno razmatranje potprojekta „Čemu još ‘Srednja Evropa’? – Pokušaj preispitivanja u svjetlu okoćnjanja ideološke podvojenosti Evrope“. Tokom istraživanja došlo je do proširivanja njegovoga opsega, tako da su početni rezultati bili uzeti za povod načelnih razmatranja o savremenoj ulozi, ali i sudbini civilizacije, odnosno kulture uopšte, što je našlo svoj izraz u tekstu: „Uz Hantingtonov *Sukob civilizacija: identitet i interes*“, objavljenom u *Novoj srpskoj političkoj misli*, 1999. broj 1-2, str. 141-167.

potprojekta je bilo to da se pokuša ispitati na koji način je ovaj događaj uticao na promjenu samorazumijevanja pojedinačnih ljudi, odnosno njihovih zajednica, oblikovanih kao nacija, odnosno solidarnih nadnacionalnih, kulturno-civilizacijski bliskih, asocijacija država. U istraživanju se polazilo od toga da su pomenutim događajem izmijenjeno okruženje i uslovi identifikovanje različitih aktera posmatranih na unutar društvenoj, svedržavnoj i nadnacionalnoj razini. Upravo ovo, masovno prisutno, pomijeranje na svim ravnama, od pojedinačne, preko mikro društvene, do nadnacionalne, odnosno globalne, pribavlja težinu ovoj problematici, te, posljedično, i razmatranjima koja bi njenim povodom mogla biti preduzimana.

Ishodišna teza ovoga teksta, koja je ujedno i rezultat pret hodnih istraživanja u okviru ovoga potprojekta, jeste to, da je nakon okončanja Hladnoga rata civilizacijska pripadnost zauzela jedno od ključnih mjesta u samoopažanju ljudi i naroda, razumijevanju stvarnosti, odnosno drugih, kao i na cjelokupnoj ljestvici različitih ravni društvenog, političkog pa i istorijskog razumijevanja.² Pojava je toliko učestala i toliko očigledna, da se može reći da poprima globalne razmjere. Za razliku od šesdesetih i sedamdesetih godina ovoga stoljeća, kada je gotovo sve sa oznakom univerzalno- „internacionalističkog“ gotovo apriori nailazilo na masovnu društvenu podršku, situacija se, posebno od kraja osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća, korjenito mijenja. Posmatrajući područje unutar društvene stvarnosti, promjena se pokazuje u sve izraženijem vezivanju za partikularne, bilo regionalne, bilo nacionalne, bilo civilizacijske, datosti. U porastu je, bilo iskazana, bilo prećutana,

² Ovu postavku nipošto ne treba shvatiti na način kao da se ovdje želi podržati Hantingtonova koncepciju budućih (sadašnjih – ?) međunarodnih odnosa, čija je glavna teza izložena već u prvim dvjema riječima naslova njegovog popularnog djela: *Sukob civilizacija...* Našem istraživanju je sa Hantingtonovom teorijom zajedničko to što se u formulisanju teze pokušava poći od razmatranja fenomenске razine, tj. što se nastoji ustanoviti ono što je u međunarodnoj i unutar društvenoj stvarnosti trenutno na snazi, ili, makar, sve više dobija na značaju. Za razliku od Hantingtona, zbog izuzetne složenosti problematike, mi ne pokušavamo ponuditi nekakvu snažno-determinističku teoriju o značaju civilizacijskoga sa razumijevanje djelanja i mišljenja pojedinaca, država i društava sredinom devedesetih godina. Još manje postoji namjera da se na osnovu jednog takvog, (pre)ambicioznoga, tumačenja, pokušaju dati predviđanja i recepti za ispravno vodenje i razumijevanje svjetskih poslova. Konačno, za razliku od Hantingtona, mi vjerujemo da je trenutno na djelu uzdizanje svih mogućih partikularističkih matrica samoidentifikovanja (uključujući tu i nacionalni i regionalni moment), a ne samo civilizacijsko-kulturne.

netrpeljivost prema drugačijem i drugom uzetim u najopštijem smislu. Za razliku od prethodnih vremena, kada su političku i povijesno najproduktivniju ulogu igrale socijalne i biološke razlike (klasna pripadnost, odnosno pol), danas se negativno stigmatizovanje drugoga posebno radikalizuje onda kada je njegovu različitost moguće *supstancijalistički* tumačiti – drugi narod, drugi jezik, druga nacija, drugačija kultura/civilizacija, drugačija rasa. U političkom životu je sve veći rast onoga dijela biračkoga tijela koji je spreman i otvoreno iskazati svoje netrpeljivosti, i na toj činjenici formulisati dobar dio svojeg političkog programa.³ Konačno, i u djelovanju ekonomsko-političkih elita, prije svega, najznačajnijih zemalja, sve je upadljiviji nedostatak tzv. „velikih“ ideja, koji su nekada znali biti vodičima djelovanja političara i vođa „od formata“ u državama Zapada. Namjesto toga, na djelu je bjesomučno nametanje i unapređivanje vlastih, gotovo isključivo ekonomistički shvaćenih, interesa, uz gotovo bezupitno istrajavanje u vladajućim ideološkim, često jako spornim, paradigmatima. U tako postavljenoj politici partikularistički postavljene matrice i predrasude dobijaju sve značajniju ulogu⁴.

³ Ovdje valja naglasiti da svaka unutar društva prisutna, i, moguće, ustanovljiva netrpeljivost ne mora uvijek, pa čak ni većim dijelom, nalaziti izraza u političkom opredjeljenju odgovarajućih slojeva biračkoga tijela. Tako je, na primjer u Francuskoj, a posebno u Njemačkoj, prečutna netrpeljivosti ili makar nesklonost prema („neintegriranim“) strancima, odnosno inorasnima, znatno masovnije zastupljena nego što bi se to dalo zaključiti na temelju rezultata koje na tamošnjim izborima postižu ekstremno-desne stranke. Naime, njihova evidentna netrepljivost ne može potrti druge momente njihovog političkog angažmana (agresivna retorika, pojednostavljajuća demagogija, tradiranje izvjesnog ideološkog nasljeđa, itd...), koji su širim slojevima neprivlačni.

⁴ Ne treba se dati zavarati time što su trenutno širom šara u toku različiti pokušaji objedinjavanja i integriranja. U slučaju zemalja Evropskoga saveza/unije, na primjer, spor između pristalica i zagovornika njenoga daljega proširivanja (u okviru zemalja istoga civilizacijskoga prostora) bi se, najvećim dijelom, dao opisati kao *spor između različitih percepcija vlastitoga interesa* (i to ne nužno evrosaveznoga, uzetog u njegovom sadašnjem obliku, već nacionalnoga). Jedni proširivanje vide, prije svega, kao nova davanja za novopriljene zemlje, odnosno ograničavanje vlastitog političko-ekonomskog uticaja u okviru Saveza, a drugi kao sticanje novih, otvorenijih tržišta, ali i kao stabilizovanje jedinstvenog civilizacijskog prostora, i konsolidovanje (*vlastite*) granice prema nekoj drugoj, potencijalno opasnoj zemlji/civilizaciji. Tako se, najšire uzev, spor između dvaju struja može najpribližnije opisati kao spor između *različitih tumačenja vlastite sigurnosti*, a ne kao spor između onih koji zastupaju nekakvu povijesno-civilizacijsku „viziju“, i onih koji su zaokupljeni samom sobom.

Za razliku od Hantingtonove pravolinijski-determinističke koncepcije političke stvarnosti čovjeka nakon kraja Hladnoga rata, gdje se ona gotovo isključivo ima određivati i razumijevati na tragu djelovanja paradigme civilizacijske pripadnosti, ovdje se, nužno tek u grubim crtama, želi naznačiti jezgro jedne kompleksnije i nejednoznačnije paradigme njihovoga tumačenja.

Civilizacijska pripadnost i kulturna srodnost su početkom devedestih znatno dobili na značaju u međunarodnim odnosima, kao i unutar društvenoj stvarnosti mnogih zemalja. Ipak, treba imati zaista više nego veliko povjerenje u sposobnost vlastitih doktrina pa ne uočiti da se od tada dogodio čitav niz događaja, koji karakterišu novonastupilo razdoblje, a koji se ne mogu opisati u terminima civilizacijske paradigme. Moguće je navesti ne samo mnoštvo primjera gdje zemlje različite civilizacijske pripadnosti (trenutno) imaju dobre odnose, već i primjere izbijanja ili oživljavanja sukoba između zemalja iste civilizacijske pripadnosti.⁵ Ovakvi primjeri, koji se zbog svoje brojnosti, zasigurno, ne bi smjeli smatrati, u osnovi, kontigentnim odstupanjima od Hantingtonove, eventualno, u načelu, prihvatljive teorije, ostajali bi u okvirima *paradigme nacionalnoga interesa*. Moguće je primijetiti takođe i pojavljivanje, odnosno oživljavanje, pod zastavom *regionalizma* nastupajućih, radikalnih političkih zahtijeva, koji traže ili vrlo visok stepen autonomije u okviru postojećih država, ili izdvajanje iz njih. Da bi se objasnili svi ovi momenti, čije se pojavljivanje, dobrim dijelom, podudara sa okončanjem Hladnoga rata, potrebno je pokazane tendencije šire zahvatiti, te ih pokušati postaviti na znatno širi teorijski osnov, od onoga koji Hantington izlaže. Ukoliko se pretpostavi da je spisak koji bi se sastojao od momenata: *regionalno, nacionalno, kulturno-civilizacijsko* u dovoljnoj mjeri potpun za zahvatanje primarnoga smisla novonastalih događanja,⁶ tada bi se njihov zajednički ime-

⁵ Vidjeti u: Časlav D. Koprivica, „Uz Hantingtonov *Sukob civilizacija*: identitet i interes“, *NSPM*, str. 153-154.

⁶ Jedno drugačije intonirano tumačenje bi, nasuprot ovome, moglo u fenomenu globalizma, odnosno u kulturnoj i društvenoj politici multikulturalizma moglo vidjeti ono što je mjerodavno za karakterisanje situacije našega vremena. Sa naše bi strane moglo biti uzvratio samo to da napori koji se ulažu na oživotvorenje multikulturalnosti proističu iz „negativnog znanja“, ili možda straha, da onaj stav koji predstavlja njegovu suštu suprotnost (zatvorenost prema drugima, odnosno ksenofobija), zapravo oličava „duhovnu“ tendenciju najnovijega doba. U svakom slučaju, saglasnost će se lako postići oko toga da su multikulturalizam, odnosno

nitelj morao naći u *partikularnome* uopšte. Dakle, najnovija epoha u povijesti bi se, po tome, nazvala *epohom obnove partikularnosti* kao temeljnog, značenjskog momenta za njeno razumijevanje. Višečlanost momenta partikularnosti odgovarala bi raznorodnosti pojava i višeslojnosti fenomena, bilo kada je u pitanju formulisanje strategije u okviru međunarodnih odnosa, bilo formiranje, u ovom smislu relevantnih, stavova pojedinačnih ljudi. Tako bi se u zavisnosti od konteksta situacije, mogućega ili tekućega, sučeljavanja između različitih aktera, aktivirale odgovarajuće matrice. U tom smislu bi, na primjer, bilo moguće da građani, odnosno političari, koji se u okviru svoje zemlje, možda i radikalno, zalažu za načelo regionalizma, u odnosu prema drugim zemljama nastupaju solidarno sa svojim unitaristički nastrojenim zemljacima, i da, konačno, pri sučeljavanju sa zemljama drugih civilizacija pokažu od njih očekivanu civilizacijsku solidarnost.

Šta je, zapravo, smisao ovoga, takoreći, epohalnoga nadolaska partikularnosti?⁷ Rečeno postmodernističkim žargonom,

multikulturalnost i partikularizam, odnosno partikularnost, na najtješnji način povezani, i da jedan od drugoga zavise. Pitanje je, međutim, koje je od njih dvoje povijesno bitnije i „stvarnije“, odnosno šta zapravo oličuje duh ovoga vremena, a šta predstavlja naličje toga bitnoga, odnosno puku reakciju na njega. Kada je riječ o multikulturalizmu, tada bi se smjela iznijeti zapitanost da li je moguće da on kao stvarna strategija može biti ozbiljno zastupan od elite bilo koje relevantne zapadne zemlje. Doveden do krajnjih konsekvencija multikulturalizam bi najprije relativizovao, a zatim i razložio pojam i stvarnost tamošnjih naroda, i u načelu i u pojedinostima. Takode, postalo bi sasvim kontigentno ko jeste, odnosno ko može biti pripadnika naroda pojedinih tradicionalno prisutnih država, te bi one kao takve u perspektivi i nestale. Multikulturalizam bi, dakle, mogao biti strategija samo onih kojima bi bio cilj ostvarenje globalne nadržave, u kojoj bi tradicionalni etnički, politički, povijesni i kulturni ideniteti ili znatno izgubili na značaju, ili bi posve nestali. Multikulturalizam bi, konačno, predstavljao put u „*identitetsko samoubistvo*“ i onih koji bi, eventualno, mogli sprovesti, što bi, valjda, za malo moglo predstavljati nešto poželjno. Multikulturalizam nije moguće doslovno i strogo zastupati a da se ne zapadne u temeljnu samoprotivrečnost. Vjerovatnije je, otuda, da *ideologija multikulturalizma* predstavlja samo sredstvo u ublažavanju jednog kompleksa pojava, koji bi se ukratko mogao nazvati obnovom partikularnoga, a što, moguće, predstavlja nepovoljno okružje za ostvarenje nekih posebnih interesa.

⁷ Načelno, dijagnostičko razmatranje koje slijedi, svakako, ne opisuje tek ono što se počelo dešavati nakon okončanja Hladnoga rata, već pojave znatno dužega trajanja. To, međutim, ne bi moralo svjedočiti protiv ove interpretacije u kojoj se

smisao ovoga je u „kraju velikih priča“, tačnije u slabljenju njihove moći uvjeravanja i obavezivanja. To nalazi izraza u posvemašnjem gubitku interesovanja (shvaćenog kao percepcije vlastitoga interesa) ljudi za ono što se dešava na globalnoj razini („u svijetu“)⁸, a, sljedstveno, i za ideologije i svjetonazore, koje jesu ili bi možda mogle imati intenciju ostvarenja izvjesnih vizija univerzalnosti. Socijalnopsihološki ovome fenomenu odgovara gubitak „vjere u ideale“, odnosno drastično pomanjkanje volje da se *podnosi žrtva* za neke ideje, koje po smislu, opsegu i domašaju nadmašuju neposredno okružje vlastite egzistencije, odnosno ono što me se neposredno može ticati. Čovjek se sve više društveno pasivizuje, koncentriše se na onu sferu življenja koja ga se neposredno tiče, gubi interes za više i posredovanije stupnjeve događanja društvenoga života, tako da vrlo brzo prestaje biti sposoban da je uopšte prati, kritički prosuđuje i razumijeva. U odnosu na stanje egzistencije šesdesetih i sedamdesetih godina čovjek je postao znatno otuđeniji od drugih ljudi i svoje okoline. On je sve više apolitičan, samousredsređen („sebičan“) i sve manje sposoban za donošenje samostalnih stavova. Kao takav on postaje više nego pogodan za manipulisanje od strane društvenih elita. Izmještanje političkoga iz središta zanimanja, i njegovo zamjenjivanje drugim „sadržajima“ („masovna kultura“), pada ujedno sa sve odsudnijim, od elita strateški vođenim, oposredovanjem svijeta kao „slike svijeta“ čovjeku. Ovo ne samo da, mjesnosistemsčki gledano, dodjeljuje veliku moć „posrednicima“, već čovjekove nazore čini sve više zavisnim od predstava koje će mu *sistemi posredovanja*

događaji na globalnoj dovode u funkcionalnu vezu sa onima društvenoj razini, koji su započeli znatno prije. Radi se o tome da sve dok je na snazi bila ideološko-blokovska podijeljenost svijeta ni jedan drugi kandidat za temeljnu paradigmu međunarodnih odnosa nije mogao zauzeti njeno mjesto. Disolucijom Varšavskoga ugovora, odnosno ideološke paradigme, paradigma, čiji je domen važenja do tada bio ograničen na razvijena društva Zapada, ne samo da počinje sve više prelaziti granice Istočne Evrope, već se prirodno ekstrapoliše i u, srazmjerno koherentnu, „paritkularističku“ paradigmu za objašnjenje međunarodnih odnosa.

⁸ Ova se tvrdnja, naravno, ne može prenijeti na nacionalne, odnosno nadnacionalne elite, koje već po nuždi stvari moraju biri zainteresovane i upućene na ono što se dešava u globalnoj ravni. Ipak, gornja primjedba se, na svoj način, tiče i njih. Naime, ukoliko određena tendencija na mikrorazini poprimi značajne razmjere, te počne iz temelja određivati prirodu novih *unutardruštvenih odnosa*, tada će se to morati odraziti i na strategiju upravljanja elita različitim društvima, a time i na samu mogućnost zasnivanja spoljnjih strategija odgovarajućih država, odnosno i na *međunarodne odnose*.

stvarnosti isporučivati. Naime, onda kada sve više nestaje neposrednost u odnošenju prema svijetu i drugim ljudima, i kada slabi sposobnost samostalnoga rasuđivanja, čovjek nije samo sve više izložen mogućnosti manipulacije, već njegova neukidiva potreba za smislom i objašnjenjem počinje sve više zavisiti od onih predstava koje će dobiti „sa strane“, te tako *mogućnost manipulacije* sve više postaje *potreba za manipulacijom*.

U teorijsko-misaonom smislu čovjek postaje sve nemoćniji, u političkom sve pasivniji, u moralno-običajnosnom sve samoživiji, a u funkcionalnom sve zavisniji. Pod takvim okolnostima sve dubljava vulgarizovanja čovjekove egzistencije dva momenta se pokazuju ključnim za razumijevanje naše problematike kada je riječ o njenoj prvoj mikrorazini. Prvo, sve bezuslovnija i ogoljenija usmjerenost samo na vlastiti (uz to sve jednodimenzionalnije interpretiran) interes. Drugo, porast stepena misaone nemoći i političko-građanskog maloljetstva. To načelno ima za posljedicu da će *u situaciji akutne nezadovoljenosti vlastitih interesa*, „objašnjenje“ te situacije biti traženo u sve uprošćenijim i iskrivljenijim konstrukcijama. Takođe, zbog sve izraženije *refleksivne insuficijencije* stanovništva i sve izraženije uloge priređivanja slike svijeta od strane elita posredstvom odgovarajućih sredstava manipulacije, postaje sve manje vjerovatno da će se pri traženju rješenja vlastitih problema pribjevati nekakvom revolucionarnom diskursu, a kamoli odgovarajućoj praksi. Predstava o *neupitnosti temelja* postojećega stanja (što koincidira sa njenom faktičkom misaonom neprozirnošću⁹) se proizvodnjom ideološke svijesti „cementira“, tako da će se „interpretativna rješenja“ za vlastite probleme morati tražiti u nekim drugim, „sporednim“ putevima. Za očekivati je da će „interpretacije“ morati biti krajnje pojednostavljene, da bi uopšte mogle dostići za sve veće mnoštvo nedovoljno obrazovanih jedino prihvatljivu „nepobitnost“ i „očiglednost“.

Posmatrajući, konkretno, netrpeljivost prema strancima u razvijenim zapadnim zemljama, moglo bi se zaključiti sljedeće. Ako se za pravi razlog antagonizovanja prema strancima, odnosno ino-rasnima, uzmu nezaposlenost, odnosno socijalni problemi širih slojeva domaćega stanovništva, tada se prividnost pojednostavlje-

⁹ I to što zbog manjka sposobnosti mišljenja, a što zbog faktičkog rasta stepena posredovanja društvenih sistema, čime se prozirnost struktura objektivno smanjuje.

nih, ksenofobnih interpretacija pokazuje u tome da se konkurentima pri zapošljavanju posmatraju ne svi radno sposobni sugrađani odgovarajuće kvalifikacione strukture već samo oni koji se razlikuju po nekom drugom osnovu.¹⁰ Umjesto bilo kakvoga tumačenja „odgovor“ se *neposredno* nalazi u jednostavnoj činjenici da ima zaposlenih koji se od domaćih razlikuju po nekoj faktičkoj *datosti* (nacija, državljanstvo, rasa).

Slični primjeri se mogu navoditi i kada je riječ o regionalistički artikulisanom percepciji vlastitih interesa.¹¹ Ono što se ovdje, međutim, čini najvažnijim jeste to da se sve manje poteže pitanje autonomnih civilizacijskih, nacionalnokulturnih, odnosno regionalnih *vrijednosti* ukoliko ne postoji pozadina, makar u vlastitom opažanju, ugroženih, odnosno prikraćenih interesa. Sve manje postaje moguće da se kao vrijednost vidi išta drugo osim, nekako postavljeno, interesa, za šta se, pak, navodne ili stvarne, nacionalne, odnosno civilizacijske „vrijednosti“ koriste samo kao izgovor.

¹⁰ Kada bi to shvatili, tada bi došli i do toga da se razlog za svoju nevolju ima tražiti na drugoj strani, tj. u problemu nezaposlenosti cijeloga stanovništva, odnosno u problematici ekonomskih interesa elite. Utoliko su tzv. „rasistički incidenti“ zaista samo sporedni ispadi, jer u suštini ne dovode u pitanje osnove sporne situacije. Utoliko oni odgovaraju eliti, jer dok god oni, prividno, daju tona socijalnoj slici, to je znak da oni koji se bune nijesu prozrijeli suštinu po njihovim nepovoljnim odnosima, odnosno da nijesu otkrili kome bi trebali ispostaviti svoje zahtjeve, naravno pod pretpostavkom da su ih uopšte kadri formulirati.

¹¹ Na primjer, separatistička (ili možda samo „separatistička“) „Liga za sjever“, ili autonomaško-separatistička „Škotska nacionalna partija“. U temelju ovih pokreta jeste prije svega motiv „nepravde“ raspodjele ekonomskih dobara i moći unutar jedinstvene države (pri čemu se u škotskom slučaju tome dodaje i moment nacioanlizma).

THE END OF THE 20TH CENTURY: RENAISSANCE
OF PARTICULARISM IN SELF-INTERPRETATIONS

Summary

In this paper we are trying to reconsider Huntington's theory of the international relations in which the civilizational identification has the most important role for selfunderstanding and acting of the individuals and nations. Unlike the author of the Clash of Civilizations we believe that this conception is not appropriate enough to supply us with the general framework for description and understanding of the whole variety of different phenomena and cases in current international relations. In other words, there are too many „exceptions“ this theory is incapable to deal with. On the other hand, Huntington's theory of the renewal of the civilizational belonging is not simply wrong, but it is not wide enough. Therefore we are extending his theory by stating that not only civilizational but also national, regional and local belonging experiences a renaissance nowadays. The further difference to Huntington's conception is that ours allows the same acting person or nation to take different decisions in different contexts, i.e. to choose the different level of selfidentification.

Key words: civilization, culture, particularism, nation, regionalism, multiculturalism, Huntington.